

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

з теми «ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ОСІБ З
ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІЯМИ ДО РІЗНИХ ВИДІВ ІНВАСПОРТУ НА
ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ»

Виконав: здобувач вищої освіти
освітньої програми «Тренер з видів спорту»
спеціальності 017 Фізична культура і спорт
денної форми здобуття вищої освіти
Яцковський Сергій Володимирович

Керівник: Гуска М.Б. кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри спорту і спортивних ігор
Рецензент: Прозар М.В. кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент
завідувач кафедри спорту і спортивних ігор

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗАНЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СПОРТУ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІЯМИ	9
1.1. Спорт в соціальній адаптації та інтеграції осіб з обмеженими функціями	11
1.2. Засоби спорту в практичній медицині, навчанні та вихованні осіб з обмеженими функціями.....	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
2.1. Методи дослідження	24
2.2. Організація дослідження.....	29
РОЗДІЛ 3. МОДИФІКОВАНІ ПРИЙОМИ ІНВАСПОРТУ ОСІБ З З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІЯМИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ОСІБ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ)..	31
3.1. Характеристика прийомів інваспорту, модифікованих для застосування особами з церебральним паралічем	31
3.2. Застосування окремих методичних прийомів у практиці інваспорту підлітків з церебральним паралічем	35
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;

МОП – Міжнародної організації праці;

ОФ – обмежені функції;

Gross motor function measure (GMFM) – величина грубої моторної функції;

Gross motor function measure system (GMFMS) – система класифікації грубої моторної функції.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні понад 10,0% мешканців світу – це люди з обмеженими функціями і можливостями внаслідок різних захворювань, травм, Їхня кількість, незважаючи на успіхи медицини, поступово, але неухильно зростає. Особа, яка опинилась у такому стані повинна пристосуватися до нових реалій, навчившись повноцінно жити. Зокрема, вона повинна приймати активну участь в усіх галузях суспільного життя та не зважати на свої психофізичні обмеження.

Відомо, що «Конвенція про права дитини» [22, с. 14] гарантує дітям з обмеженими функціями, в тому числі внаслідок захворювання церебральним паралічем, права на повну та рівноцінну участь в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Разом з тим, особи з ОФ часто позбавлені цієї можливості, значною мірою внаслідок неналежної уваги до них з боку здорової частини суспільства, – суспільної апатії. Також, не останню роль в цьому відіграє відсутність необхідних умов для повноцінної життєдіяльності: суспільного транспорту, ліків, елементарних зручностей у пересуванні населеним пунктом, інфраструктури для проведення дозвілля, реалізації індивідуальних здібностей та можливостей тощо. У комплексі зазначене призводить до того, що особи з ОФ перетворюються на неповноцінних учасників суспільного життя [53; 62].

Сьогодні, значна кількість вчених та фахівців усіх країн світу працює над вирішенням благородного завдання – визначити шляхи підвищення «цінності життя» понад 460 мільйонам осіб з інвалідністю, серед яких кожен дев'ятий – з ОФ, сприяти їх реабілітації, соціальній адаптації й інтеграції, залучити до активної участі в житті та забезпечити рівні можливості із здоровою частиною суспільства.

Їх вирішення потребує комплексного підходу, що передбачає об'єднання зусиль медиків, педагогів, психологів, фахівців фізичної культури і спорту тощо. Так, починаючи з середини 70-х років минулого сторіччя проводяться

міжнародні наукові конгреси, семінари, симпозіуми, присвячені лікуванню різних захворювань осіб з ОФ, іншим медичним аспектам проблеми.

З іншої сторони, велика увага приділяється розробці та виготовленню спеціальних технічних засобів, різних пристосувань, приладів для осіб з ОФ [7; 8; 43].

Водночас, крім медичних та технічних аспектів, значну увагу суспільство приділяє педагогічним і психологічним аспектам вирішення проблеми. Так, з початку ХХ сторіччя розвивається спеціальна наукова дисципліна «психомоторика», що включає мотопедагогіку і мототерапію та спрямована на забезпечення педагогічної роботи з дітьми, які мають обмежені фізичні або психічні обмеження [9; 10].

В межах зазначеного психолого-педагогічного аспекту вирішення проблеми повноцінної життєдіяльності осіб з ОФ, одним з його провідних напрямів є формування здорового способу життя та реалізація фізичного виховання цієї категорії [1; 2; 4; 17; 30; 33], їх спортивна діяльність [14; 23; 52; 59] і, зокрема, спеціальні Олімпійські ігри [10; 66].

У контексті зазначеного здійснюються дослідження, пов'язані із спортивним тренуванням осіб з ОФ, пристосування до їх психомоторних особливостей приладів, тренажерів, інших технічних засобів навчання та розвитку [10; 12; 73]. Також, набуває вдосконалення тестове забезпечення, спрямоване на визначенні придатності представників різних форм церебрального паралічу до занять тим або іншим видом змагальної діяльності [71; 72].

Активно розробляються комплексні програми фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи серед осіб з ОФ [1; 13; 40]. У зв'язку з цим, у нас в країні започатковано підготовку відповідних фахівців.

Окремі фахівці [4; 8; 10] пропонують створити Міжнародний науково-практичний центр фізичної культури і спорту осіб з ОФ, інші – наголошують на необхідності перепідготовки викладачів (учителів) фізичної культури для роботи з цією категорією осіб, розробляються відповідні програми [15; 18].

При цьому, підкреслюється необхідність створити систему інформаційного забезпечення фізкультурно-спортивної роботи з особами з ОФ.

Значна увага фахівців зосереджена на реабілітації осіб з ОФ і, в першу чергу, з використанням в якості реабілітаційних засобів фізичних вправ [16; 32; 35]. Також, зростає кількість робіт, присвячених використанню фізичних вправ для проведення дозвілля осіб з ОФ [36; 38]. При цьому, в якості головних пропонуються традиційні для фізично здорових людей види фізичних вправ і спортивної діяльності: футбол, волейбол, баскетбол, легка атлетика, лижі тощо [4; 8].

З іншої сторони, підкреслюється необхідність диференційованого підходу до процесу фізичного виховання осіб з ОФ та використання фізичних вправ і видів спортивно-ігрової діяльності як провідного засобу для запобігання психічним травмам і соціальній ізоляції [19; 72]. Так, здійснюється пошук форм фізкультурної та спортивно-ігрової діяльності, адаптованих до фізичного і психічного розвитку осіб з ОФ [75; 81], розробляються фізичні вправи і навіть цілі види спорту, що є найбільш придатні та ефективні для певних груп таких осіб [15, с. 34].

В останньому випадку вирішення проблеми здійснюється в двох головних напрямках: перший – модифікація та адаптування традиційних видів спортивно-ігрової діяльності, наприклад, – у США з 1989 року успішно впроваджується програма «Челенджер», що передбачає застосування бейсболу з видозміненими правилами [78; 81], проект «СпАрт» – другий напрям, а саме розробка нових видів фізкультурно-спортивної діяльності та ігрових програм [18; 19].

Проект «СпАрт» («SpArt») – похідний від трьох англійських слів: «spirituality» – духовність; «sport» – спорт; «art» – мистецтво, розроблений у 1990 році. Він пройшов експериментальну перевірку та виявив високу ефективність вирішення завдань соціальної адаптації та інтеграції осіб з ОФ у повноцінне (в межах наявних можливостей особи) суспільне життя як його активних членів.

Разом з тим, зазначені заходи одиничні, в більшості випадків вони характеризуються лише певними теоретичними міркуваннями, припущеннями, здогадками. Відчувається брак конкретних, ефективних і не тільки теоретично обґрунтованих, але й перевірених на практиці проектів та програм застосування фізичних вправ у роботі з особами з ОФ.

Не менш важливими питаннями, що потребують активної розробки, продовжують залишатись такі, що пов'язані з вибором найбільш ефективних засобів інваспорту, методичних підходів до їх реалізації на практиці, а також питання розробки нормативної бази та застосування вже наявної у світовій практиці.

Усе зазначене й обумовило необхідність нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – інваспорт осіб з обмеженими функціями.

Предмет дослідження – засоби, методи, методичні прийоми інваспорту осіб з обмеженими функціями внаслідок церебрального паралічу.

Мета роботи – систематизувати теоретичну інформацію та емпіричні дані використання інваспорту при вирішенні соціально-педагогічних завдань осіб з осіб з обмеженими функціями взагалі та церебральним паралічем зокрема.

Завдання дослідження:

1. Визначити соціальні аспекти використання інваспорту в роботі з особами з ОФ.
2. Визначити педагогічні аспекти використання інваспорту в роботі з особами з ОФ.
3. Експериментально дослідити окремі методичні прийоми оцінки рухових можливостей осіб з ОФ в практиці інваспорту на прикладі осіб із церебральним паралічем.

Методи дослідження: під час дослідження використали теоретичний аналіз, синтез, узагальнення для вивчення спеціальних науково-методичних джерел; педагогічні методи дослідження; методи математичної статистики.

Наукова новизна отриманих результатів:

– уточнено соціальні і педагогічні чинники, що обумовлюють часткове вирішення проблеми соціальної інтеграції та психофізичну адаптацію осіб з ОФ до умов життєдіяльності в сучасному суспільстві;

- визначено педагогічні аспекти використання інваспорту в роботі з особами з ОФ.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Теоретичне значення. Уточнено чинники, що обумовлюють часткове вирішення проблеми соціальної інтеграції та психофізичну адаптацію осіб з ОФ до умов життєдіяльності в сучасному суспільстві.;

Практична значущість роботи полягає в:

– уточненні соціальних і педагогічних чинників, що обумовлюють часткове вирішення проблеми соціальної інтеграції та психофізичну адаптацію осіб з ОФ до умов життєдіяльності в сучасному суспільстві;

– вивченні методичних особливостей застосування прийомів оцінки моторної функції осіб з ОФ;

– створенню передумов для формування системи використання фізичного виховання у вирішенні соціально-значущих загальнопедагогічних завдань при роботі з дітьми, які мають психофізичні й моторні обмеження внаслідок захворювання на церебральний параліч.

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 09-10 квітня 2025 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи магістра висвітлені в одній науковій статті.

Структура роботи. Роботу викладено на 59 сторінках, з яких 51 основного тексту, що містить 3 таблиці. Кваліфікаційна робота магістра складається з переліку умовних позначень і скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, та списку 81 використаного літературного джерела.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що для вирішення різноманітних завдань при роботі з особами з ОФ, в тому числі соціально-педагогічних, на етапі шкільного віку необхідно застосовувати комплекс медичних і педагогічних заходів, що ґрунтується на використанні фізичної культури. Разом з тим, для їх соціальної адаптації та інтеграції в життя як активних його учасників сьогодні найбільш розроблені правові аспекти вирішення завдань, хоча переважна більшість фахівців наголошує, що успіх вирішення проблеми в першу чергу залежить від точності діагнозу, ефективного тестування можливостей осіб з ОФ та підбору раціональної методики використання фізичних вправ. У цьому контексті недостатньо розкриті питання систематизації, узагальнення та вибору пріоритетних методичних прийомів для вирішення завдань фізичного виховання дітей шкільного віку з ОФ, у першу чергу, – з визначенням стану їх готовності до життя та діяльності в суспільстві.

2. Встановлено, що для педагогічного впливу на організм осіб з ОФ можуть застосовуватись модифіковані прийоми виконання фізичних вправ, розроблені для людей без порушень розвитку. До них належать: рухливі ігри; ритмічна діяльність і танці; спортивна діяльність; плавання; вправи на розслаблення та розтягування; вправи на розвиток фізичних якостей; вправи на запобігання деформацій та корекцію постави. Окремим, але важливим і першочерговим видом спеціальної рухової діяльності виступає тестування можливостей осіб з ОФ. В останньому випадку одним з найбільш розроблених та ефективних є комплексний тест GMFM та відповідна система оцінювання результатів тестування – GMFMS.

3. Встановлено, що підлітки з ОФ займають активну позицію у використанні фізичних вправ для вирішення різнопланових завдань, але в першу чергу пов'язаних з їх соціальною адаптацією та інтеграцією в суспільне життя як активних його учасників. Так, 71,0% учнів з ОФ 15-17

років виявляє значний інтерес до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, але практично не приймали в них участь 68,0%, переважно, в зв'язку з особистою уявою про низький шанс бути залученими до неї (47,0% респондентів). При цьому, тільки 13,0% підлітків із зазначеної кількості мали фізичні або психічні обмеження для такої діяльності.

4. Результати анкетування свідчать, що підлітки з ОФ, так само як їхні однолітки без порушень розвитку, виявляють різні рухові переваги. Так, основні в підлітків є: покращення сили; спортивні ігри; оздоровчий біг. У дівчат до таких належать: аеробіка або її різновиди; спортивно-ігрові види рухової діяльності. При цьому, обидві вибірки позитивно ставляться до занять фізичною культурою під керівництвом педагога як засобу покращення стану їх здоров'я, але значна частина учнів потребує спеціальних педагогічних заходів з формування усвідомленої позиції в цьому питанні, а також у питаннях, пов'язаних із покращенням інших показників.

5. Використання комплексного тесту оцінки основних побутових локомоторно-статичних функцій, – GMFM, дозволило встановити нозологічні та вікові особливості їх розвитку в підлітків з ОФ на віковому етапі 15-17 років. Отримані результати свідчать про існування певних внутрішньогрупових та між групових відмінностей динаміки моторних функцій в рухах «лежання і повороти», «сидіння», «повзання», «стояння», «ходьби, бігу і стрибків» у підлітків із спастичною диплегією, геміпаретичною, гіперкінетичною та атонічно-астатичною формами церебрального паралічу. Загалом, найбільш розвинені зазначені моторні функції в підлітків з геміпаретичною формою захворювання, дещо нижчий рівень – в однолітків з атонічно-астатичною формою, потім – із спастичною диплегією, а найнижчі результати демонструють хлопці з гіперкінетичною формою церебрального паралічу. При цьому, в переважній більшості випадків, незалежно від нозологічної групи на віковому етапі 15-17 років відбувається деяке зниження рівня прояву побутових локомоторно-статичних функцій хлопців з ОФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптивне фізичне виховання : навч. Посібник, уклад.: Осадченко Т. М., Семенов А.А., Ткаченко В.Т. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.
2. Андрєєва О.В. Проблеми та перспективи впровадження рекреаційно-оздоровчих занять в загальноосвітніх школах. Теорія і методики фізичного виховання і спорту. 2005. № 4. С. 34–36.
3. Адаптивний спорт : анот. наук.-темат. показч. трьома мовами [Електронний ресурс] уклад. Ірина Свістельник, Юрій Бріскін. Вид 4-те, допов. Львів : [б. в.], 2017. 218 с. (Серія „Інформаційне забезпечення фізичного виховання, спорту і туризму”, вип. 4)
4. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А., Магльований А.В. Санологія (медичні аспекти валеології) : підручник. Львів: Кварт, 2011. 303 с.
5. Ареф'єв В.Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): навч. посіб. 3-є вид., перероб. і доп. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2007. 248 с.
6. Ареф'єв В.Г. Основи теорії та методики фізичного виховання : підручник. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2011. 368 с.
7. Борецька О.Н. Адаптивне фізичне виховання : навчально-методичний посібник. Миколаїв, МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. 216 с.
8. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів: [підруч. для ВНЗ фіз. виховання і спорту] Київ, Олімп. література. 2006. 263 с. ISBN 966-7133-79-6.
9. Байдаченко В.А., Погребной А. С., Сергієнко К. М. Біомеханічний контроль рухів дітей із вадами опорно-рухового апарату. Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті: Матеріали IV Всеукраїнської електронної конференції (Київ, 19 травня 2016 р.) ред. В. В. Гамалій, В. О. Кашуба. Київ : НУФВСУ, 2016. 123 с.
10. Байкіна Н.Г. Крет Я.В, Силант'єв Д.О. Методика викладання фізичної культури та спорту інвалідів: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 86 с.

11. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою та спортом школярів 5-11 класів: автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 ЛДУФК. Львів, 2014. 23 с.
12. Боднар І. Ставлення учнів середнього шкільного віку до уроків фізичної культури. Режим доступу: <https://core.ac.uk/display/229326377>
13. Босенко А.І. Методичні засади розвитку адаптаційних можливостей учнів основної школи у процесі занять фізичним вихованням : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 Чернігівський національний пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2017. 43 с.
14. Буховець Б.О. Фізична реабілітація дітей з церебральним паралічем з використанням бобат-терапії: дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.03. Київ, 2018. 231 с.
<http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21842>
15. Богдановська Н., Кальонова І. Фізична реабілітація засобами фізіотерапії : підруч. для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спец. "Фізична терапія, ерготерапія". Суми: Університетська книга. 2020. 327 с.
16. Васьков Ю.В. Теорія і методологія дидактичних основ фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Харків: Ранок; 2011. 392 с.
17. Волков Л.В. Спортивна підготовка молодших школярів : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2010. 288 с.
18. Вакуленко Л., Клапчук В. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії : підручник. Тернопіль: Укрмедкнига: ТДМУ, 2018. 371 с.
19. Вольова Т., Когут І., Маринич В. Основні засади створення інклюзивного освітнього середовища спортсменів з інвалідністю. Спорт та сучасне суспільство: Матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції 29 березня 2018 р. НУФВСУ. Київ Олімпійська література 2018. С. 209–214.

20. Гуска М.Б., Зубаль М.В., Гуска М.В., Мазур В.Й. Теорія і методика викладання рухливих ігор і забав: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. 400 с.

21. Галаманжук Л.Л., Єдинак Г.А. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посібник [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. університет імені Івана Огієнка, 2021. 189 с.

22. Герцик А. Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації, фізичної терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату: монографія. Львів: ЛДУФК, 2018. 388 с.

23. Гординська І., Галаманжук Л. Діагностика композиції скелетних м'язів в практиці фізичного виховання і спорту (на прикладі непрямих методів). Спорт та сучасне суспільство: Матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції 29 березня 2018 р. НУФВСУ. Київ Олімпійська література 2018. С. 127–133.

24. Дутчак М.В. Спорт для всіх у світовому контексті: монографія. Київ : Олімп. л-ра, 2007. 110 с.

25. Дутчак М. Перспективні напрями наукового супроводження реалізації національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Вісник Прикарпатського ун-ту. Серія: Фізична культура. 2017. Вип. 27-28. С. 89–93.

26. Давиденко О.В., Семененко В.П., Фандікова Л.О. Основи програмування фізкультурно-оздоровчих занять з дитячим контингентом. Тернопіль : Астон, 2003. 144 с.

27. Єдинак Г.А., Мисів В.М., Юрчишин Ю.В. Фізична культура у загальноосвітньому навчальному закладі: навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Рута, 2014. 251 с.

28. Єдинак Г.А., Шиян Б.М., Петришин Ю.В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. 3-є вид. стереот. [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2021. 280 с.

29. Єдинак Г., Галаманжук Л., Мисів В., Зубаль М., Клюс О. Соматотипи та фізичний стан дітей і молоді: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ “Друкарня Рута”, 2021. 408 с.
30. Завацький Ю. Засоби фізичної реабілітації та медико-соціальні основи здоров'язбереження людини: навч.-метод. посіб. Східноукр. нац. ун-т 124 ім. Володимира Даля. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 231 с.
31. Зубаль М.В., Єдинак Г.А. Організаційно-методичні основи вдосконалення фізичних якостей хлопців 7–17 років у процесі фізичного виховання : метод. рекомендації. Кам'янець-Подільський, 2008. 156 с.
32. Зубар Н.М. Основи фізіології та гігієни харчування. Київ : Центр навч. л-ри. 2019. 336 с.
33. Іванова Л.І., Путров С.Ю., Карпюк Р.П. Теорія і методика оздоровчої фізичної культури: навч. посібник. Київ: Козарі, 2010. 276 с.
34. Іващенко О.В. Теоретико-методичні основи моделювання процесу навчання та розвитку рухових здібностей у дітей: автореф. дис... д-ра. пед. наук: 13.00.02 Чернігівський нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2017. 40 с.
35. Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії: матеріали III Всеукр. електр. наук. – практ. конф. з міжнар. участю: Київ, 8 квітня 2020 року / під заг. ред. О. А. Шинкарук. К.: НУФВСУ, 2020. С. 30.
36. Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. Кіл. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С. Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. Київ, 2012. 216 с.
37. Козловський В., Єдинак Г. Координаційні здібності хлопчиків 7-10 років із різними соматотипами. Спорт та сучасне суспільство : Матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції 29 березня 2018 р. НУФВСУ. Київ Олімпійська література 2018. С. 147–150.

38. Колишкін О. Теоретико-практичні основи адаптивної фізичної культури: навч. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 424 с.
39. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.
40. Круцевич Т.Ю., Петровський В. В. Управління процесом фізичного виховання: навч. посібник. Київ : Олімп. л-ра, 2008. 379 с.
41. Круцевич Т.Ю., Воробйов М.І., Безверхня М.М. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посіб. Київ : Олімп. л-ра, 2011. 224 с.
42. Кузь Ю.С. Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи у природному середовищі: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 ДВНЗ «Прикарпатський національний ун-т імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
43. Левандовська Л.Ю. Диференціація фізичного виховання підлітків з урахуванням психофізичних особливостей: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 ДВНЗ «Прикарпатський національний ун-т імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2017. 19 с.
44. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія : навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2012. 264 с.
45. Маліков М.В., Богдановська Н.В., Сватсьєв А.В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні та спорті : навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. 246 с.
46. Мосейчук Ю. Адаптивне фізичне виховання. навч. посіб. Чернівці: ЧНУ ім. Юрія Федьковича: Рута. 2019. 99 с.
47. Малхазов О. Р. Психологія та психофізіологія управління руховою діяльністю: монографія. Київ: Євролінія, 2002. 320 с.

48. Марчик В.І., Мінжоріна І.Л. Функціональні проби та індекси в дослідженні фізичного стану людини: метод. рекомендації. Кривий Ріг: КДПУ, 2016. 64 с.
49. Містулова Т.Є. Математичні методи в теорії і практиці спорту: навч. посіб. Київ: Науковий світ, 2004. 90 с.
50. Мухін В. Фізична реабілітація в травматології: монографія. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Львів: ЛДУФК. 2016. 399 с.
51. Михалюк Є., Резніченко Ю. Терапевтичні вправи: підручник. Запоріжжя: ЗДМУ. 2020. 228 с.
52. Неведомська Є. О. Анатомія і фізіологія людини : навч. - метод. посіб. Київ, 2020. 345 с.
53. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика навчання : навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 415 с.
54. Ольховик А. Діагностика рухових можливостей у практиці фізичного терапевта: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2018. 146 с.
55. Платонов В.Н. Періодизація спортивного тренування. Загальна теорія і її практичне застосування. Київ: Олімп. л-ра, 2013. 624 с.
56. Платонов В.Н. Рухові якості та фізична підготовка спортсменів. Київ : Олімп. л-ра, 2017. 656 с.
57. Прозар М., Алексєєв О., Петрова Ю. Метрологічний контроль у фізичній культурі і спорті. [для факульт. фіз. культури закладів вищої освіти]. Кам'янець-Подільський: Віта Друк, 2023, 90 с.
58. Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших законодавчих актів України"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 7, ст.50). С. 26.
59. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.

60. Рибалко П., Скачедуб Н. Управління руховою активністю учнів старшого шкільного віку. Молода спорт. наука України. 2013. Т. 2. С. 176–180.

61. Ровний А.С., Ровний В.А., Ровна О.О. Фізіологія рухової активності: підручник. Харків, 2014. 343 с.

62. Сучасні адаптивні засоби у фізичній терапії : навчальний посібник для практичних занять для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» освітньо-професійної програми «Фізична терапія» авт.-уклад.: Д. В. Ванюк, А. М. Гурєєва, І. В. Шаповалова. Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. 129 с.

63. Соколенко О. І. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. Старобільськ, 2015. 153 с.

64. Стратегії та рекомендації зі здорового способу життя і рухової активності : зб. матеріалів ВОЗ укл. Е. В. Імас, М. В. Дутчак, С. В. Трачук. Київ : НУФВСУ, вид-во «Олімп. літ.», 2013. 528 с.

65. Структура багаторічної підготовки спортсменів в Україні. – URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8+%D0%B2&aqs=chrome..69i57.1057j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

66. Сучасні реабілітаційно-спортивні технології: теорія і практика : тези доповідей II регіональної науково-практичної конференції (5 лютого 2018 року). Полтава: ППЕП, 2018. 131 с.

67. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: підруч. [у 2-х томах за ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ. Олімп. л-ра, 2008. Т. 1. 391 с., Т. 2. 367 с.

68. Томенко О. А. Взаємозв'язок між показниками соматичного здоров'я, рухової активності, теоретичної підготовленості, оволодіння руховими діями та мотиваційно-ціннісної сфери школярів. Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. 2011. 3. С. 148–150.

69. Трояновська М. М. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. для студентів факультетів фізичного виховання. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. 104 с.

70. Фізична активність. – URL: <https://www.google.com/search?q=%D1%89%D0%BE+%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5+%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0+%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD>

71. Фізичне виховання: проблеми та перспективи: монографія за загальною редакцією проф. Г. П. Грибана. Житомир. Рута, 2020. 384 с.

72. Фізкультурно-спортивна реабілітація дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем у центрах реабілітації осіб з інвалідністю. В. С. Откидач, Л. П. Сущенко, Д. А. Чихман, Є. Ю. Качур, О. А. Мерзлікіна, В. Ю. Кузьменко. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 10 (197). С. 172-176. <https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/49904>.

73. Ціж Л.М. Актуальні проблеми забезпечення технічними засобами реабілітації осіб з інвалідністю в Україні. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наук. стат. Фізичне виховання та спорт. 2017. № 1. С. 183-191.

74. Шатов А.В. Стан інвалідності з дитинства в Україні у 2000 р. Вісн. соц. гігієни та організації охорони здоров'я України. 2001. № 3. С. 5–11.

75. Штангей С. В. Проблеми індивідуального навчання дітей із дитячим церебральним паралічем в теорії спеціальної педагогіки. Вісник післядипломної освіти. Випуск 25(54) Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б») DOI [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-303-316](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-303-316)

76. Швесткова О., Сладков П.. Фізична терапія: підручник. Київ. 2019. 272 с.

77. American College Health Association. National College Health Assessment: Reference Group Data Report, Spring 2019. Baltimore, MD: American College Health Association: 2019. URL: https://www.acha.org/NCHA/ACHANCHA_Data/Publications_and_Reports/NCHA/Data/Reports_ACHA-NCHAIc.aspx.

78. Ashmore, P. C. (2005). Role of physical anthropology in intermediate and secondary education. *Am. J. Phys. Antropol*, 41, 154–162.

79. Bobath K., Bobath. B. (1983). *Die motorische Entwicklung bei zerebral paresen*. Stuttgart: Thieme.

80. Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world. (2018). Geneva: World Health Organization. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. – URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272722/9789241514187-eng.pdf>

81. Hemphill, M. A., Lee, Y., Ragab, S., Rinker, J., Dyson, O. L. (2022). Developing a Pedagogy of Restorative Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, Vol. 41, Issue 2, 194–203. doi: <https://doi.org/10.1123/jtpe.2021-0004>